

SJEĆANJA

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 53
Godina XXVII
Maj, 2022.
[str. 121-142]

© Monos 2022

“Na prijetecu opasnost trebalo je odgovoriti sabrano i racionalno, ali hrabro i odlučno”

Faruk Širbegović

*(Sjećanja člana Ratnog predsjedništva,
dopredsjednika Izvršnog odbora,
komandanta Štaba Civilne zaštite i
komandanta Štaba za prihvrat izbjeglica)*

(Po zanimanju diplomirani inženjer arhitekture, rođen u Gračanici, 1961. godine. Tu je završio osnovnu i srednju školu. Na arhitektonskom fakultetu bio među najboljim studentima, diplomirao sa desetkom. Vlasnik velike privatne građevinske kompanije koja u poslijeratnom periodu kontinuirano upošljava po nekoliko stotina radnika. Kao inženjer arhitekture i vlasnik prosperitetne firme “Arhitekt”, čiji je dinamičan razvoj rat bukvalno presjekao, ušao je, takoreći, na velika vrata u ovdašnju vlast upravo u samo predvečerje rata kad to nimalo nije bilo atraktivno, već, naprotiv, rizično i nezahvalno. Od 18. 4. 1992. godine član je Ratnog predsjedništva Skupštine Opštine, 7. 5. 1992. godine imenovan je za komandanta Opštinskog štaba Civilne zaštite, a 13. 5. 1992. godine ulazi u rekonstruisan Ratni izvršni odbor na mjesto dopredsjednika Izvršnog odbora. Opštinskim štabom za prihvrat izbjeglica i prognanika rukovodio je od 5. 3. 1993. godine, pošto se ranije razriješio dužnosti komandanta Opštinskog štaba Civilne zaštite. Po ocjeni njegovih najbližih saradnika, u rad tih organa unosio je svoju urođenu energičnost, preduzimljivost i inicijativu, kao i smisao za praktično i konkretno djelovanje.)

UVODNE NAPOMENE

Po završetku fakulteta 1986. godine zaposlio sam se u firmi “Građevinar”, gdje sam prošao pozicije od inženjera na gradilištu, šefa gradilišta, glavnog inženjera do tehničkog direktora. Stekao sam iskustvo rukovođenja i organiziranja, što mi je jako

koristilo i u ratnom periodu. Po vlastitom izboru ja sam poduzetnik i menadžer, i to je ono što me čini različitim od većine ostalih ljudi. Po pravilu poduzetnik je osoba koja preuzima inicijativu, a da bi je proveo u djelo potrebne su mu menadžerske vještine: planiranja, organiziranja, kadrovskog popunjavanja, vođenja, kontrole i na kraju koordinacije. Po definiciji "menadžment je postizanje ciljeva pomoću ljudi". Ove moje sposobnosti i vještine su došle jako do izražaja kroz moje djelovanje u ratu, a i poslije rata.

U svom radu uticao sam na veliki broj aktivnosti, kroz rad Ratnog predsjedništva, kao komandant štaba Civilne zaštite, dopredsjednik Izvršnog odbora i kao komandant štaba za prihvata izbjeglica. Nije moguće u ovakvom jednom tekstu detaljno izložiti sve te aktivnosti, pa ću se usmjeriti samo na one koje smatram najvažnijim.

U nastavku ovog teksta ukazat ću samo na nekoliko strateških odluka koje sam predložio i učestvovao u njihovom donošenju, a koje su bile, usudio bih se reći, od presudnog značaja za organizaciju odbrane u Gračani.

Bez ikakve rezerve uložio sam maksimum posvećenosti, energije i sposobnosti da dam doprinos u jako širokom spektru aktivnosti koje su u tom vremenu bile važne i neopodnevne da se urade.

Ovdje pišem o jednome vremenu na koje sam lično najponosniji – o dvije godine, koje sam proveo radeći na organizaciji vlasti u ratnim uslovima i provođenju sveobuhvatne mobilizacije i organizacije svih raspoloživih resursa.

Bilo je to vrijeme u kome se agresor jako trudio da parališe sistem vlasti, da ga demonтира i rasturi, kako bi ostvario svoje političke i vojne ciljeve. To je bio rat za teritorij i rat za resurse.

Cilj agresora bio je da se okupiraju teritorije, zauzmu resursi i izvrši eliminacija i uništenje jednog naroda, zatim da se Bosna i Hercegovina podijeli na dva dijela, od kojih je jedan dio trebalo da pripadne Srbiji, a

drugi Hrvatskoj. Rat u Bosni i Hercegovini je agresija Srbije i režima Slobodana Miloševića i agresija Hrvatske, odnosno režima Franje Tuđmana na Bosnu i Hercegovinu.

U proljeće 1994. godine pod uticajem međunarodne zajednice, a posebno SAD, Hrvatska je morala da odustane od svojih agresivnih ciljeva i pretenzija na BiH što je dovelo do potpisivanja Vašingtonskog sporazuma, a 1995. godine i Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Ovdje pominjem države i režime, a ne pominjem narode, jer značajan broj građana srpske i hrvatske nacionalnosti (u Srbiji, Hrvatskoj i BiH) nije odobravao te politike.

"ZA RAT SE NISMO SPREMALI, RAT JE BIO IZBOR DRUGIH"

U vrijeme Jugoslavije odbrambeni sistem je bio veoma precizno definisan zakonima i propisima. Održavane su vježbe u vojsci i teritorijalnoj odbrani. Jedino što smo mogli u novonastalim okolnostima je da koristimo te zakone i propise i da se oslanjamo na stečena iskustva. Nažalost, zbog blokada nisu postojale jasne upute i instrukcije kako da se pripremimo za odbranu.

U predvečerje rata bio sam vlasnik privatnog preduzeća. Nikada nisam težio da budem na izbornim listama i moj izbor nije bio da se bavim politikom. Međutim, u to opasno vrijeme nismo imali puno ljudi koji su bili spremni da pokrenu neku inicijativu i preuzmu odgovornost za odbranu. Pa i oni koji su izabrani na izborima i imenovani na određene funkcije, u većini slučajeva su "blokiral" od straha i uglavnom se nisu bavili poslom na koji su bili imenovani. Bilo je, srećom, izuzetaka koji su se ponašali na jedan sasvim drugačiji odgovoran način.

Sredinom 1991. godine bilo je očigledno da će se rat iz Slovenije i Hrvatske prenijeti na prostore Bosne i Hercegovine. Mi Bošnjaci rat nismo željeli, niti smo se za rat spremali. Rat je bio izbor drugih strana...

Na prvim parlamentarnim izborima, 1990. godine, ubjedljivo su pobijedile stranke SDA, SDS i HDZ. Za načelnika Opštine Gračanica izabran je rahmetli Sejdo Šabić, koji je bio vrlo napredan čovjek, pošten, vrijedan i sposoban. Sredinom 1991. godine kada je već krenuo rat u Sloveniji i Hrvatskoj, on je shvatio da u svojim poodmaklim godinama neće imati dovoljno energije i sposobnosti da se nosi sa ratnim izazovima, te je podnio ostavku na funkciju predsjednika Opštine.

Na njegovo mjesto izabran je inženjer Hazim Vikalo, početkom septembra 1991. godine. Kao potpredsjednik SDA, on je učestvovao na izborima i imao je puni legitimitet za tu funkciju, ali i dovoljno odgovornosti da je prihvati. Takvu odluku nije bilo lahko donijeti, jer je bilo očigledno šta nas sve čeka.

U to vrijeme bio sam jako zabrinut jer na svim nivoima vlasti nisam vidio jasne i konkretne aktivnosti na pripremanju odbrane države. Ratna dešavanja u Hrvatskoj bila su opomena, a na primjeru Vukovara mogli smo da vidimo na kakve zločine je agresor bio spreman. Većina naroda, a vjerujem i političara, uzdala se u međunarodnu zajednicu, na prije svega mislim na SAD i zemlje članice EU, da neće dozvoliti nastavak ratnih dejstava.

U toku 1990. godine JNA je zaplijenila oružje Teritorijalne odbrane i tako praktično razoružala BiH. S druge strane, bilo je očigledno da JNA naoružava Srbe.

Kulminacija je bila kada je UN uveo embargo na oružje državama bivše Jugoslavije i time nas praktično ostavio na milost i nemilost agresoru, jer su svi vojni kapaciteti kojim je raspolagala JNA i TO pripali srpskoj strani. Pitanje je da li bi do rata uopće i došlo da smo imali mogućnost da se naoružamo i branimo. U svakom slučaju, da nije bilo tog embarga, rat u BiH puno kraće bi trajao.

Za očuvanje državnosti Bosne i Hercegovine kao i njeno međunarodno priznanje od ključnog značaja bio je referendum, 29. 2 i 1.

3.1992. godine, na kojem se većina građana izjasnila za nezavisnost.

"PREDOSJEĆAO SAM DA NAS ČEKA ISCRPLJUJUĆA BORBA ZA OPSTANAK"

Srbi su činili sve da blokiraju referendum kako se BiH ne bi otcijepila od Jugoslavije. U narodnom pamćenju duboko su urezane Karadžićeve prijetnje u Skupštini BiH o nestanku muslimanskog naroda. Već u martu 1992. godine dešavaju se diverzije i blokade širom BiH kao i na prostoru Opštine Gračanica koje proizvode strah i veliku dozu panike.

Premještanjem iz Slovenije i Hrvatske, jedinice JNA imale su cilj da okupiraju BiH kako bi ostala u sastavu Jugoslavije odnosno velike Srbije. JNA je po svojoj snazi, opremljenosti i organizaciji predstavljala četvrtu vojnu silu u Europi. Mi koji smo nekada služili u toj vojsci znali smo kakvoj se sili suprostavljamo. Bili smo svjesni činjenice da se naša država teško može odbraniti u takvoj situaciji. Velika većina građana BiH se odlučila da stane u odbranu svoje domovine bez obzira na ogromnu razliku u vojnim kapacitetima i embargu na naoružanje.

Za Bajram, 4. aprila, dešava se masakr u Bijeljini koji su izvršile jedinice pod komandom Arkana. Beogradski časopis "Vreme" objavio je fotografije i tekst o tom masakru. Kod mene je to izazvalo prelomnu reakciju i odlučnost da učinim sve što je u mojoj moći da bi se pokrenule aktivnosti u funkciji odbrane, prava na život i očuvanja jedine nam domovine. Od tada sam svakodnevno nosio puškomitraljez—do imenovanja za komandanta Civilne zaštite, kada po konvenciji nisam smio biti više naoružan.

U međuvremenu, mi smo u Gračanici, u okviru Civilne zaštite, počeli poduzimati aktivnosti na uređenju skloništa. Kao član Opštinskog štaba Civilne zaštite, bio sam direktno zadužen za provođenje tih aktivnosti.

U ponedjeljak, 6. aprila, kada je priznata Bosna i Hercegovina, počela je i otvorena agresija na Sarajevo i BiH. Sjećam se da su tog dana funkcioneri srpske nacionalnosti, potpredsjednik Opštine Sreten Pejić i predsjednik Izvršnog odbora Opštine Gračanica Brano Marušić bili kod predsjednika Vikala i tražili da se zaustave aktivnosti na pripremi skloništa. Sa tog sastanka, mene su nazvali telefonom i tražili da se vreće sa pijeskom koje su već bile postavljene na Srednjoškolskom centru uklone. Odgovorio sam im da to neću uraditi i preporučio im da upale televiziju i da pogledaju šta se dešava u Sarajevu.

Početkom aprila mjeseca rekao sam svojoj supruzi Selmi da se spremi da zajedno s kćerkom Nermom ide u Sloveniju. Ona me je pitala koliko dana će ostati. Bila je jako iznenađena kada sam joj rekao da se spremi na period od 5 godina, uz napomenu da ratovi na ovim prostorima ne traju kratko. Po odlasku supruge i kćerke totalno sam se posvetio aktivnostima vezanim za odbranu. Bio sam rasterećen brigom za porodicu što je uticalo i na donošenje odluke o evakuaciji djece, žena i starih osoba s područja Gračanice.

Predosjećao sam da nas čeka iscrpljujuća borba za opstanak, puna neizvjesnosti. Bili smo svjesni da nemamo oružja, da nemamo ustrojenu vojsku, da smo izolirani i sa jedne i sa druge strane. S obzirom da je već svakom bilo jasno koji su ciljevi velikosrpske politike, neophodnost dogovora sa Hrvatima nama se postavljala kao ključna šansa da se održimo i da opstanemo.

U to vrijeme s pažnjom smo pratili kako se u svijetu reagovalo na krizu u Jugoslaviji, a posebno na brutalnost agresije na Hrvatsku i otvorene prijetnje Bosni i Hercegovini. Razočarani i frustrirani mlakim ili nikakvim reakcijama, mi smo se naivno pitali kako svijet može da dozvoli da se takve stvari dešavaju u srcu Europe. Očigledno je da su Srbi dobili obećanje Rusije da će "pokrivati" agresiju i davati im podršku. Velika Britanija i Francuska, kao dvije vodeće europske sile, zbog

svojih interesa, nisu se previše eksponirale prema Srbiji, čak su i u jednoj mjeri tolerirale agresivne namjere te zemlje prema Bosni i Hercegovini. Logično je da je sve to izazivalo zabrinutost i strah kod mnogih ljudi. Na prijetnje koje su bile uzrok tog straha, trebalo je odgovoriti sabrano, racionalno ali hrabro i odlučno.

ODLUČUJUĆI KORAK: FORMIRANJE RATNOG PREDSJEDNIŠTVA

Prije svega, treba reći da je većina naših državnih organa u to vrijeme faktički bila u rasulu. Podsjećam na martovske diverzije, ulične straže, psihozu straha i panike. Sticajem okolnosti, krajem marta i početkom aprila 1992. godine, kada je rat u Bosni i Hercegovini već počeo, gračanička Opština nije imala popunjena tri-četiri ključna mjesta za organizaciju odbrane: u MUP-u, Opštinskom štabu TO, Sekretarijatu za NO, a nešto kasnije i u Izvršnom odboru Opštine.

Većina opštinskih funkcionera je otišla ili je bila pasivna i blokirana strahom. Jedan od rijetkih izuzetaka bio je predsjednik opštine Hazim Vikalo. Pored njega, moram pomenuti i Seada Rešidbegovića, koji je, takođe, dao veoma značajan doprinos u organizaciji odbrane.

U strahu da bi sutra mogao doći agresor, koji bi se prvo obračunao sa onima koji su pokušali dati neki otpor, ne mali broj ljudi je izbjegavao bilo kakvu odgovornost i angažman u odbrani. Da bi se spriječila eskalacija straha i panike i da bi se ubrzale pripreme za odbranu, ja sam u to vrijeme predlagao i insistirao da se što prije formira Ratno predsjedništvo Opštine, koje bi na sebe preuzelo obavezu i odgovornost za organizaciju odbrane. Nakon više razgovora, moj prijedlog je prihvatio predsjednik Vikalo.

Ratno predsjedništvo imenovano je na sjednici Skupštine Opštine, održanoj 18. 4. 1992. godine. U početnom sastavu Ratno predsjedništvo imalo je dvanaest članova,

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
OPŠTINA GRAČANICA
OPŠTINSKI ŠTAB CIVILNE ZAŠTITE

Pov.br.:el-11/92

Datum, 10.05.1992.g.

NJESSNIM ZAJEDNICAMA I RADNIM ORGANIZACIJAMA
S V I M A

PREDMET: Naredba Komandanta
Opštinskog štaba civilne zaštite-.

Na osnovu člana 237. Zakona o opštenarodnoj odbrani
("Sl.list RBiH" broj 3/84, 17/87, i 35/90), a u skladu sa
Planom upotrebe civilne zaštite i Odlukom Ratnog predsjedništva
Skupštine opštine Gračanica od 08.05.1992.godine,

N A R E D B U J E M

1. Da se izvrši mobilizacija jedinica štabova i
povjerenika civilne zaštite.
2. Mobilizaciju početi nakon donošenja Odluke Organa
upravljanja.
3. Mobilizacijom ostvariti sledeće ciljeve:
 - izvršiti uskladjivanje Planova popune mobilisanih
sastava (razgraničavanje rasporeda sa teritorijalnom
odbranom, ratnom milicijom i radnom obavezom),
 - evidentirati pripadnike koji posjeduju oružje i
vidjeti mogućnost njihovog rasporedjivanja u jedinice
teritorijalne odbrane ili ih obavezati da oružje daju
na raspolaganje teritorijalnoj odbrani,
 - mobilisane pripadnike civilne zaštite angažovati
na obučavanju i izvršavanju preventivnih mjera
zaštite i spašavanja (sklanjanje i evakuacija stano-

- 2 -

vništva i materijalnih dobara, pružanje prve pomoći, zaštita
i spasavanje od požara, zbrinjavanje ugroženih i povrijeđenih,
zaštitavanje i druge mjere.

4. Sastave držati u mobilnom stanju dok se drugačije
ne naredi.

5. O aktivnostima i poduzetim mjerama svakodnevno
izvještavati Opštinski štab civilne zaštite (pismeno, i kurirom),
u zgradu Zanatskog centra Gračanica i telefonom na broj 781-209.

Naredba o mobilizaciji
Opštinskog štaba CZ
Gračanica

2. KOMANDANT OPŠTINSKOG ŠTABA C.
Faruk Štebegović

od kojih su trojica bili srpske nacionalnosti. Imena članova predsjedništva više su puta objavljivana, pa ih neću ovdje navoditi. U narednom periodu, zbog vanrednog stanja i ratnih okolnosti, funkciju Skupštine Opštine, po zakonu, vršilo je Ratno predsjedništvo.

Imenovanjem u Ratno predsjedništvo ja sam dobio i formalni legitimitet da djelujem. Već na prvoj sjednici, kojoj su bili prisutni i srpski predstavnici, kao prvo, insistirao sam da se odmah proglasi opšta mobilizacija. To je bio preduslov da se odmah stavi u funkciju čitav sistem odbrane, sve strukture i resurse s kojima smo raspolagali. Moram reći da je tu u startu bilo dosta opstrukcije i otpora, pogotovo od srpskih predstavnika. Značajno je, ipak, da je na toj sjednici usvojena odluka o dijelu rezervnog sastava MUP-a kao i odluka o mobilizaciji Civilne zaštite.

ODLUKA O OPŠTOJ MOBILIZACIJI

Najvažnija ratna odluka Predsjedništva, po mom mišljenju bila je Odluka o opštoj mobilizaciji, sjećam se donesena je u četvrtak, 7. maja 1992. godine. Jako sam ponosan na činjenicu da sam bio nosilac prijedloga za njeno donošenje. Odluka o mobilizaciji bila je temeljni pravni akt, kojim su stvorene pravne pretpostavke da svaki čovjek dobije svoju ulogu u strukturama odbrane: u TO, MUP-u, Civilnoj zaštiti, u radnim jedinicama ili u privredi. Svako je morao imati rješenje nadležnog organa vlasti o svom ratnom rasporedu. To je bilo vrlo važno za podizanje morala stanovništva kao i među pripadnicima jedinica TO koje su se tek ustrojavale. Oduka je, čini mi se bukvalno promijenila stanje duha na Opštini Gračanica.

Do donošenja Odluke o opštoj mobilizaciji sve aktivnosti na pripremama za odbranu bile su poprilično disperzirane i u jednom dijelu stihijno se odvijale. To se prije svega odnosilo na noćne straže, koje su se dosta sporo stavljale pod kontrolu ili u sastav rezervne policije. Opštinski štab TO kao regularna komanda, nije prekidao kontinuitet

svog rada, ali je tek od 10. aprila intenzivirao svoje aktivnosti na ustrojavanju teritorijalnih jedinica i rejonskih štabova, između ostalih i jedinice Patriotske lige, koja je bila ranije ustrojena. Jedina naoružana snaga na koju se moglo računati bila je policija, ali je i ona počela organizovanije djelovati tek nakon prevazilaženja krize rukovođenja, od sredine aprila 1992.

Odlukom o opštoj mobilizaciji stvoreni su uslovi da se sve te poprilično rasute snage postave svaka na svoje mjesto, da se uvežu u jedinstven sistem rukovođenja i komandovanja i napokon da se ubrza njihova konsolidacija.

Kad potenciram značaj ove odluke za područje Opštine Gračanica, podsjećam na činjenicu da je mobilizacija na Ozrenu proglašena već 15. 4.1992. godine, dakle više od 20 dana prije naše odluke o mobilizaciji. Može se samo pretpostaviti šta bi značio svaki dan prolongiranja donošenja te odluke. U tom kontekstu treba podsjetiti da je Predsjedništvo BiH donijelo odluku o proglašenju ratnog stanja i opšte mobilizacije tek 21. 6.1992. godine, kada je dobar dio teritorije BiH bio već okupiran.

Na sjednici Ratnog predsjedništva opštine Gračanica, na kojoj je donesena odluka o opštoj mobilizaciji (07. 05. 1992. godine) imenovan sam za komandanta Opštinskog štaba Civilne zaštite u kojem sam već od ranije bio angažovan kao član sa određenim zaduženjima. Sticajem okolnosti, Civilna zaštita je u to vrijeme bila najorganiziranija i najefikasnija struktura, koja je morala privremeno preuzimati i neke poslove izvan svoje nadležnosti.

O aktivnostima CZ u nastavku ovog teksta ću reći nešto više.

POPUNA KLJUČNIH MJESTA U VOJNO-POLITIČKOM RUKOVODSTVU OPŠTINE

Kao što sam već spomenuo, sve do početka maja 1992. godine mi smo imali ozbiljnih

problema sa popunom ključnih mjesta, kako u vojsci, tako i u civilnoj vlasti. Najizrazitiji problem bile su nepopunjene pozicije komandanta Štaba TO i predsjednika Izvršnog odbora.

Za funkciju komandanta TO u razgovorima se spominjalo više kandidata. Neki su iz straha odbijali, drugi nisu imali stručne i ostale kvalitete za takvu jednu odgovornu i osjetljivu funkciju. Ne znam koliko se u rukovodstvu SDA o tome raspravljalo, ali se sjećam da je Ratno predsjedništvo to pitanje stavilo na dnevni red sjednice, koja je održana u ponedjeljak, 11. maja 1992. godine. Kandidat je bio jedan bivši oficir JNA (s razlogom ne bih spominjao ime) sa činom potpukovnika po specijalnosti (ves) saobraćajac, inače veliki patriota koji, kako sam zaključio u ranijem razgovoru s njim, nije imao neophodne kvalitete za komandanta.

Zato sam se na sjednici Predsjedništva odlučno izjasnio protiv tog prijedloga. Sasvim otvoreno, po sjećanju, rekao sam sljedeće: "Ovaj čovjek ne može biti komandant, on od drveta ne vidi šumu, al kada kažem da on ne može, onda moram reći ko mora jer nemamo bolje rješenje". Insistirao sam da se za komandanta Opštinskog štaba TO imenuje Osman Puškar, koji je tu funkciju već obavljao. Jednostavno, trebalo ga je vratiti na to mjesto i dati mu povjerenje. Kako su svi bili zatečeni mojim prijedlogom i zahtjevom da se Puškar odmah imenuje, sjednica je prekinuta, radi dodatnih konsultacija. Poslije kraće stanke i tih konsultacija, Osman Puškar je imenovan za komandanta Opštinskog štaba TO. I danas smatram da sam kod tog prijedloga bio sasvim u pravu jer je Puškar je po opštem mišljenju tu funkciju obavio na vrlo visokom profesionalnom nivou.

Sutradan, u utorak 12. maja, ponovo sam razgovarao sa predsjednikom Vikalom i predložio mu da se što prije riješi pitanje Izvršnog odbora koji praktično nije ni postojao. Dotadašnji predsjednik Izvršnog odbora Brano Marušić više nije dolazio na posao,

potpredsjednik totalno blokirao, opštinske službe bile su dezorganizovane i blokirane.

Moj prijedlog bio je da se na tu funkciju predsjednika Izvršnog odbora imenuje Reuf Sokolović, istaknuti građanički privrednik i odbornik Skupštine Opštine ispred SDP. Znao sam da je za Vikala to bio delikatan prijedlog. Nije bila u pitanju Reufova stručnost i sposobnost, već njegova politička opcija. Sokolović je u to vrijeme imao 49 godina i iza sebe uspješnu karijeru privrednika, čija se sposobnost i hrabrost nije mogla osporiti.

Moram priznati da Vikalu nije bilo lahko ni da prihvati, niti da odbije taj moj prijedlog. Pri odlučivanju mu je, čini mi se, pomogao Mehemed Bajraktarević, predsjednik Opštine Srebrenik, koji je slučajno prisustvovao dijelu našeg razgovora. Hazimu je rekao da ovo baš i nije vrijeme da se razmišlja o partijskim interesima, već je ovo vrijeme kada svi trebamo biti posvećeni odbrani zemlje.

To veće Ratno predsjedništvo je imenovalo Reufa Sokolovića za predsjednika Izvršnog odbora, a mene za njegovog zamjenika.

IZVRŠNI ODBOR OPŠTINE U AKCIJI

Izvršni odbor kao organ vlasti bio je pokretač i realizator ogromnog broja aktivnosti koje su bile usmjerene na organizaciju odbrane i funkcionisanje sistema vlasti kao i zadovoljavanje svih potreba stanovništva. Nije moguće u okviru ovakvog jednog teksta detaljnije opisati njegov rad. Zato ću u nastavku ovog teksta spomenuti samo neke od najvažnijih aktivnosti.

Prvi sastanak Izvršnog odbora održan je 13. maja 1992. godine u srijedu, u jutarnjim satima. Izvršni odbor počeo je u sljedećem sastavu: Reuf Sokolović (a.r), Faruk Širbegović, Zuhdija Mujić (a.r), Senahid Šaković, Osman Ahmedbegović (a.r), Mujo Hasić, Velid Harčin, Galib Ahmetašević (a.r) (njega će krajem maja zamijeniti Muhamed Ibrahimović), sekretar Izvršnog odbora bila Besira Spahić. Kasnije su vršene povremene pro-

mjene u sastavu Izvršnog odbora. (moguće da sam nekoga zaboravio pomenuti).

Od konstituisanja i te prve naše sjednice maksimalno smo se dali na posao, posvetivši se totalnoj mobilizaciji i organizaciji svih opštinskih službi i institucija kao i raspoloživih resursa. Nametnut je jedan neviđeni tempo rada, koji je u vrlo kratkom vremenskom periodu dao vidljive rezultate i doveo do značajnih promjena nabolje. Konsolidiran je rad opštinskih institucija i izvršeno kadrovske popunjavanje gdje god je to bilo potrebno.

Izvršena je mobilizacija neophodnih materijalno-tehničkih sredstava i popuna teritorijalne odbrane na osnovu iskazanih potreba. Logistička podrška TO bila je glavni prioritet Izvršnog odbora. Radi se o vrlo širokom spektru aktivnosti o čemu bi se mogla napisati cijela knjiga.

Formirana je namjenska proizvodnja, evakuisan je cijela industrijska zona u sigurnija područja, posebno "Fering", koji je u to vrijeme već radio minobacače i granate, što je, ustvari, bio i početak namjenske proizvodnje na ovim našim prostorima. Jedan broj privatnih firmi dao je, takođe, značajan doprinos u razvoju namjenske proizvodnje.

Najveći izazov za nas bilo je obezbjeđenje potrebnih sredstava (novčanih i materijalnih), neophodnih za organizaciju odbrane i preživljavanje. Ogroman doprinos u rješavanju tih potreba dali su naši privredni subjekti. Izvršni odbor je koordinirao njihove aktivnosti kako bi se obezbijedile potrebne količine prehrambenih i ostalih artikala za domicilno stanovništvo i izbjeglice. Sve to nailazilo je na razumijevanje i odobravanje građana.

Kroz stalnu komunikaciju sa privrednim subjektima, mjesnim zajednicama i građanima trudili smo se da objasnimo koji su bili ciljevi pojedinih naših aktivnosti kako bi svima bilo lakše da razumiju šta se od njih očekuje i zašto je bitno da se pojedine aktivnosti odrade na efikasan i efektivan način. Tako je prevaziđena atmosfera straha i pa-

nike jer se vidjelo da radimo najbolje što možemo. Otvorenost za komunikaciju sa građanima bila je izvor niza jako dobrih prijedloga i rješenja.

Navest ću primjer javne rasprave koja je održana u decembru 1992. godine na temu: "Funkcionisanje institucija vlasti u ratnim uvjetima". Rasprava je održana u velikoj sali Doma kulture. Cilj je bio da od što većeg broja građana dobijemo prijedloge, sugestije, ali i kritike. U raspravi smo dobili podršku prisutnih, odobravanje i pohvalu za naš rad. To je bio dokaz naše otvorenosti i spremnosti na saradnju sa građanima... Nije mi poznato da je ovakva vrsta javne rasprave u to vrijeme održana bilo gdje drugo.

Formirali smo pravni i privredni savjet kao pomoćna tijela, sastavljena od najistaknutijih stručnih ljudi koje smo imali na raspolaganju. Sve važnije odluke bile su predmet usaglašavanja u navedenim savjetima jer su morale imati određenu zakonsku osnovu i jedno jako pravno utemeljenje. Ne može se graditi država ako se ne poštuje zakon, ako se krše ljudska prava, zloupotrebljava položaj....

Odluka o finansiranju odbrane donesena je 21. maja 1992. godine. Na kreiranju te odluke radio je stručni tim koji su vodili Senahid Šaković i Osman Ahmedbegović. Uspjeli su iznaći prilično objektivne kriterije za privredne subjekte (ali i građane) po kojima su bili dužni izdvajati određene iznose sredstava na ime tog ratnog poreza. Godišnji razrez procjenjivao se na bazi fizičkog obima proizvodnje, finansijskog potencijala, broja zaposlenih itd. To se odnosilo i na domaćinstva, kojima su utvrđivana određena zaduženja, prozvana u narodu "glavarina". Intencija je bila da svako, prema svojim mogućnostima, učestvuje u finansiranju odbrane. Osim težih socijalnih slučajeva, jedino su te obaveze bili oslobođeni borci i njihove porodice.

Da bismo mogli realno planirati, Civilna zaštita je praktično izvršila popis stanovništva na Opštini i ustanovila pouzdane eviden-

cije. Na osnovu tih evidencija koje su se stalno ažurirale, mi smo u svakom momentu znali koliko imamo stanovništva, koliko izbjeglica, koliko boraca itd.

Naše mjesečne potrebe za prehrambenim i drugim artiklima bilansirali smo na bazi pomenutih evidencija. Prvo što smo napravili, nakon konsolidacije Izvršnog odbora, bila je projekciju budžeta za prva tri mjeseca (od sredine maja do kraja jula 1992. godine). Utvrdili smo koliko nam i kakvih roba treba i kako ćemo obezbjediti potrebna sredstva za njihovu nabavu. Samo za ishranu vojske, od maja do kraja jula, bila su potrebna sredstva u iznosu od 1.066.000 DM.

Kada je u pitanju logistika, jedan od prvih naših poteza bilo je formiranje Sekcije za snabdijevanje u kojoj smo praktično objedinili sve privredne subjekte koji su se dominantno bavili trgovinom poljoprivredno-prehrambenim proizvodima. U toj sekciji najvažnija su nam bila sljedeća preduzeća: "Bosna", "Ozrenka", ZZ "Gračanka", "Sind" i Distributivni centar.

Formirali smo i Sekciju za transport, koja je takođe odigrala važnu ulogu u više segmenata. Jezgro te grupacije činile su vozne jedinice i kamioni iz dvije transportne firme u Gračanici: "UPI Transport" i "Transport i mehanizacija" kao i nekoliko desetina privatnih kamiona, koji su se pred rat okupljali u prevozničkim zadrugama.

Vrlo važnu ulogu u organizaciji logistike odigrat će naše firme u Zagrebu i Splitu.

S Ibrahimom Nurkićem, načelnikom štaba OG-2

Od početka ratnih dejstava pa do 26. 6.1992. godine sva roba nam je dolazila preko skele u Svilaju. Poslije pada Posavskog koridora, robu smo morali transportovati preko Splita, Hercegovine i slobodnim putnim pravcima prema Kladnju i Tuzli. Odmah po padu koridora preko Posavine dao sam nalog da se iznajmi skladište od cca 4.000 m² u sjevernoj luci grada Splita.

Osim domaćih izvora, pravovremeno smo se organizovali i za prihvatanje humanitarne pomoći. Preko naše firme u Zagrebu "Gračanka" d.o.o, koju smo u međuvremenu re-

gistrovali (o čemu će biti riječi u nastavku), uspostavili smo intenzivne kontakte sa svim važnijim humanitarnim organizacijama. U to vrijeme u Zagrebu je bilo sjedište 9 takvih organizacija koje su bile spremne da pomažu narodu u Bosni. Davali smo im dobro pripremljene informacije o tome koje su potrebe građana, pa se tako uspostavila linija snabdijevanja koja je, nakon zatvaranja koridora preko Posavine, funkcionisala sve do početka 1993. godine preko Hercegovine.

U BiH je u međuvremenu stiglo osoblje UNHCR-a s kojim smo uspostavili jako dobru saradnju. Oni su skoro sedmično dolazili kod nas i bili su prijatno iznenađeni našom organizacijom i efikasnošću u dostavljanju podataka koje su tražili.

Uz veliku pomoć i podršku prijateljskih firmi iz Njemačke i Turske uvezli smo značajne količine potrebnih artikala.

Sve te robe, nažalost, nisu stizale do Gračanice, jer su značajne količine završile u rukama pljačkaša iz HVO po Hercegovini.

U drugoj polovini 1992. godine uveli smo i porez na zemljište u iznosu od 12 DM po dunumu na godišnjem nivou. Taj porez se plaćao u prehrambenim artiklima, koji su bili namijenjeni za prehranu vojske.

Pokrenuli smo program jesenje i proljetne sjetve i žetve, po kojem smo pomagali ljude sa sjemenima, gorivom, vještačkim đubrivom i dr. Pomagali smo im i u organizaciji sjetve, slali smo im traktore, davali smo gorivo da građani traktorima uzoru svoje parcele, a kada nije bilo traktora oralo se zapregama ili hašalo. Insistirali smo da se obavezno zasije ono zemljište, koje je bilo bezbjedno i udaljeno od neposrednih borbenih dejstava. Malo je zemljišta u tim ratnim danima ostajalo neobrađeno. Sjijala se pšenica, kukuruz, povrće, pravili se pekmezi... Ljudi su svoj porez na zemlju otplaćivali viškom proizvoda: u krompiru, luku, kupusu, a sve je to završavalo u vojnim kazanima. Mislim da nam je to najviše pomoglo da preživimo onu tešku 1993. godinu.

EVAKUACIJA DJECE, ŽENA I STARIH OSOBA

Kada sam imenovan za komandanta Opštinskog štaba Civilne zaštite, jedna od prvih i najvažnijih mojih odluka je bila evakuacija dijela domicilne populacije, a na bazi realne procjene sposobnosti za odbranu teritorija. U to vrijeme imali smo cca 3000 pušaka, od kojih je manji broj bio automatsko oružje. Nismo bili dovoljno naoružani da bi se mogli odbraniti, niti smo imali dovoljne rezerve bilo čega što je bitno za preživljavanje u takvim situacijama.

Evakuacija je trajala od 15. 5. 1992. godine do večernjih sati, u nedjelju 17. 5. 1992. godine. U organizaciji i izvođenju evakuacije učestvovala je kompletna Civilna zaštita Opštine, koja je u to vrijeme brojala cca 5.000 ljudi. Svi privredni subjekti koji su raspolagali transportnim sredstvima, kamionima i autobusima bili su uključeni u tu evakuaciju. Jedan broj građana je evakuaciju svojih ukućana do granice sa Hrvatskom obavio i vlastitim prevozom.

Evakuacija je imala veliki uticaj na sve nas jer nismo morali da brinemo da će neko od naših najbližih poginuti u daljnjem toku ratnih dejstava. Cilj evakuacije je postignut, jer smo zbrinuli našu djecu, žene i roditelje, a mi koji smo ostali, mogli smo u punom kapacitetu da se posvetimo odbrani od agresije.

Smatram da smo kao Štab CZ poduzeli sve što smo mogli da zaštitimo stanovništvo. Koristim ovu priliku da se svim članovima CZ kao i mojim prvim saradnicima u Štabu najiskrenije zahvalim. Imamo veliki razlog da svi budemo jako ponosni na sve ono što smo uradili. U nastavku ovog teksta opisat ću detaljnije ulogu Civilne zaštite.

PRVI ZNAK OPŠTE OPASNOSTI

U sjećanju mi je ostao jedan od redovnih sastanaka Opštinskog štaba Civilne zaštite, koji je trebalo da se održi 18. maja 1992. godine u 18.00 sati. Dok sam se približavao mjestu sastanka, negdje oko 17.55 minuta, začuo sam

potmule detonacije iz pravca Tuzle i Lukavca. Odmah sam kontaktirao naš Centar veze da bih provjerio o čemu se radi. Odgovor je bio da su Srbi počeli granatiranje iz pravca Banovića, odakle su se usmjerili prema Lukavcu, te da trenutno tuku Miričinu i da vatru prenose prema Orahovici. Pitao sam dežurnog u Centru veze kakva je procedura u takvim slučajevima. Odgovorio je uplašeno, drhtavim glasom, da ne zna. Na to sam mu rekao: “Sada u 17.55 minuta naređujem ti znak opšte opasnosti...” Bio je to prvi znak opšte opasnosti koji sam naredio. Bio je to za mene, praktično, pravi početak vatrene dejstva na području opštine Gračanica.

U tim granatiranjima bilo je nekoliko mrtvih i ranjenih. Sutradan, 19. maja nazvao nas je sa Ozrena neki Simke i vidljivo pijan zaprijetio: “Savrnit ću vam tamo Lipu, Čiriš”. Opet smo dali znak opšte opasnosti i tako se to danima ponavljalo.

Za nas je to bio pravi početak rata na području Opštine Gračanica.

Najveće granatiranje bilo je 25. maja 1992. godine kada je, po kasnijim procjenama, na grad palo preko hiljadu granata. Bilo je poginulih i ranjenih, o materijalnoj šteti da i ne govorimo. Intenzivna granatiranja Gračanice i drugih naseljenih mjesta sa srpskih položaja na Ozrenu i Trebavi nastavljena su i u narednom periodu. Prema zvaničnim podacima opštinskih komisija, do kraja 1992. godine, direktno je pogodeno 6.000 objekata – stambenih, privrednih, vjerskih itd. Zahvaljujući našoj dobroj organizovanosti, većina ih je brzo sanirana, u prvom redu pogođene kuće i stanovi. To su radile građevinske firme, mobilizirane za takve potrebe. S druge strane, imali smo jako dobru saradnju sa UNHCR-om oko nabavke određenih građevinskih materijala. Koristili smo i ostale izvore i zalihe s kojima smo raspolagali.

ODNOSI OPŠTINSKE VLASTI I OPŠTO/OG-2 – ZA PRIMJER

Uprkos stalnim borbenim dejstvima i otežanim uslovima snabdijevanja, do kraja 1992. godine uspjeli smo ustrojiti vojsku i organizovati efikasnu odbranu. Formirana je Operativna grupa 2 Gračanica (OG-2), koja je u svom sastavu imala tri brigade i druge potrebne sastave i “pokrivala” zonu odgovornosti, čija se granica protezala rijekom Sprečom, od Doboja do Banovića, a na sjeveru vrhovima Trebave, sve do slobodnih dijelova Gradačca.

Otvorena neprijateljstva i oružane borbe oko Gračanice počele su u drugoj polovici maja 1992. godine. Već u junu mjesecu, kada je zaprijetila opasnost da bi mogao pasti Gradačac i Brčko, naše jedinice odlaze da se bore i na tim ratištima. Kasnije su priskakali u pomoć i braniocima Olova, Vareša i dr. Nakon prve godine rata, imali smo oko 120 poginulih, od toga je 75 boraca poginulo izvan prostora Opštine Gračanica. Do kraja 1992. godine imali smo 11 civilnih žrtava, od čega je bilo i dvoje djece. Vjerovatno bi broj stradalih civila bio veći da nismo blagovremeno izvršili njihovu evakuaciju.

Krajem augusta 1992. godine uspostavljene su intenzivnije komunikacije sa višim nivoima vlasti, dobijamo od njih korisne upute i instrukcije. Veliki dio tih instrukcija već smo izvršili ili je njihovo izvršenje bilo u toku.

Nakon konsolidacije vojske i uspostave OG-2 Gračanica, koja je bila uvezana u Drugi korpus Armije BiH u Tuzli, Opština je bila samo logistička podrška vojnim snagama sa svog područja. Mi se nismo miješali u poslove vojske, ali smo im pomagali i davali podršku da se bolje organizuju, dosljedno poštujući liniju rukovođenja i komandovanja.

Želim da naglasim da je obostrana saradnja bila korektna, da smo u našim svakodnevnim komunikacijama imali jako dobru i prijateljsku atmosferu.

Opštinski štab TO je prerastao u OG-2 i dobio vrlo široku i značajnu zonu odgovornosti. To je dokaz da je bio na jednom visokom vojničkom nivou, u svakom slučaju bolji od ostalih u okruženju.

Ovdje se od samog početka znalo šta je čiji posao i ko za šta odgovara.

CIVILNA ZAŠTITA KAO VAŽAN SEGMENT ODBRANE

Po mirnodopskoj formaciji bio sam član Opštinskog štaba Civilne zaštite, zadužen za mjere zbrinjavanja stanovništva. U tom svojstvu, pored ostalih aktivnosti, već u martu 1992. godine pokrenuo sam pripremu i uređenje skloništa za sklanjanje stanovništva u slučaju ratnih dejstava. Već početkom aprila, sva su skloništa, koja su registrirana, bila očišćena i pripremljena za slučaj potrebe.

Imenovanjem za komandanta Opštinskog štaba Civilne zaštite (7. 5. 1992. godine) dobio sam puno više prostora za djelovanje. Odmah sam mobilizirao sve raspoložive resurse CZ na Opštini i pokrenuo niz drugih aktivnosti koje su se provodile u narednom periodu. Štab Civilne zaštite bio je ustanovljen prethodnom formacijom i nismo je mijenjali jer za to nije bilo ni vremena, a ni neke velike potrebe. Po toj formaciji, Štab je imao svog komandanta, načelnika i rukovodioca pojedinih odjela ili službi. Načelnik štaba bio je Mehmed Mehmedović, izuzetno stručan i vrijedan profesionalac, koji je imao zavidan kontinuitet u štabu Civilne zaštite. Bio mi je pouzdan saradnik na kojeg sam se mogao uvijek osloniti, posebno kada su bili u pitanju propisi i zakonske procedure. Ostali članovi štaba su bili: dr Kadir Šišić, Rasim Husić, Zaim Spahić, Senad Kadić, Mustafa Hrvić, prof Mehmed Brkić.

Ne mogu se sjetiti svih imena, ali mogu reći da smo bili jedan jako dobar i uigran tim. Svaki od članova Štaba imao je unaprijed određene ciljeve i program mjera i aktivnosti koje su se provodile na terenu. Osim Opštinskog štaba, strukturu CZ činili su štabovi u

svim mjesnim zajednicama. Prema našim tadašnjim evidencijama u strukturama civilne zaštite bilo je angažovano oko 5.000 osoba. U tom kontekstu, trebalo bi da spomenem jako veliki broj imena onih koji su se posebno isticali u strukturama CZ, ali to mi ne omogućava zadati okvir ovog teksta, a bogami i već izbledjelo sjećanje (30 je godina od tada već prošlo), što će, nadam se, mnogi od njih razumjeti.

Već sam spomenuo da smo prije izbijanja neprijateljstava uspjeli napravili popis stanovništva i da smo tako ustanovili podatke koji su se koristili u Izvršnom odboru za bilansiranje potreba za hranom, ali i za izvršenje mobilizacije, budući da je JNA još krajem avgusta 1991. godine iz Sekretarijata za NO odnijela sve vojne evidencije. Tako se stvorila jedna informatička baza koja se koristila ne samo za potrebe bilansiranja u snabdijevanju i mobilizaciji, već i za druge analize i potrebe.

Vrlo je širok spektar aktivnosti koje smo proveli kao civilna zaštita, između ostalog pokrenuli izgradnju evakuacionih puteva, prosijecanje novih alternativnih pravaca, koji su se stavljali u funkciju umjesto presječenih ili neposredno ugroženih puteva, ostojeću vatrogasnu jedinicu smo popunili i kadrovski ojačali...

Poslije svakodnevnih granatiranja trebalo je sanirati i očistiti grad od tih šuteva, deponija, napraviti ulice prohodnima, gdje je par građevinskih firmi mobilizirano da u najkraćem vremenu izvrše popravke i saniranje oštećenih objekata. Vrlo važna aktivnost koju smo radili kao Civilna zaštita bilo je zaprečavanje puteva, prije svega tenkoprohodnih pravaca dolinom Spreče. Cijelom dužinom blokirali smo magistralni put i to svim raspoloživim sredstvima – betonskim blokovima, konstrukcijama, nasipanjem zemljanog materijala. Praktično to je bila prva i zadnja linija odbrane.

U međuvremenu otvorili smo 26 terenskih ambulanti tako da smo medicinsku zaštitu maksimalno primakli kako domaćem

Prijem za dobitnike ratnog priznanja "Zlatni ljiljan" i njihove porodice (1993.)

stanovništvu, tako i izbjeglicama. Naš Dom zdravlja je 25. maja 1992. godine u granatiranju bio značajno oštećen, pa smo veći broj ljekara i drugih medicinskih radnika razmjestili po terenu. U svakoj mjesnoj zajednici bila je formirana po jedna ambulanta sa dežurnim doktorima, od kojih je većina po rođenju pripadala tim mjesnim zajednicama.

Mislim da smo u toku rata imali dosta dobru i efikasnu zdravstvenu zaštitu.

Civilna zaštita je organizovala evakuaciju ugrožene poslovne zone, i prije svega na farmama pilića kojih je na Opštini Gračanica bilo 108, omogućila skladištenje roba i nastavak proizvodnje za pojedine firme. Tako smo održali u životu ono što je ostalo od privrednih subjekata i sačuvali neophodne zalihe hrane. Trebali su nam gotovi proizvodi koje smo prebacivali na hrvatsko tržište u zamjenu za prehrambene i druge artikle.

Želio bih posebno istaknuti jedan visok stepen odgovornosti i efikasnosti u funkcionisanju civilne zaštite na svim nivoima, od Opštinskog štaba do štabova u mjesnim za-

jednicama, među ljudima koji su popunjavali Civilnu zaštitu. Bio je to jedan ogroman entuzijazam, nije bilo radnog vremena.

Ja se ponosim sa svim ovim što smo kao civilna zaštita uradili u to vrijeme.

IZGRADNJA DALEKOVODA SREBRENİK-GRAČANICA

Nakon što su srpske snage, krajem avgusta 1992. godine, na potezu kod Dobošnice, trajno onesposobile dalekovod, Gračanica je u potpunosti ostala bez električne energije. Do tada je kako-tako električna energija dolazila na osnovu nekih dogovora sa Srbima. To je za nas postao ozbiljan problem. Onemogućeno je funkcionisanje namjenske proizvodnje, ratne bolnice... Nešto smo uspijevali da riješimo sa agregatima, ali i to sa velikim teškoćama.

U traženju rješenja, u septembru 1992. godine, pokrenuli smo izgradnju novog dalekovoda na relaciji Srebrenik-Gračanica, u dužini od 17 km. Bila je to velika i zahtjevena akcija u kojoj smo mobilisali jako puno ljudi.

Morali smo utvrditi trasu dalekovoda, postaviti veliki broj stubova, morali smo nabaviti velike količine elektro kablova u vrijednosti od 102.000 DM kao i izolatora u vrijednosti od 99.000 DM, te drugog elektro materijala.

Na osnovu ugovora o pozajmici, "Fering" nam je odobrio da robu u vrijednosti od cca 200.000 DM platimo sa njihovih računa u Beču. U međuvremenu su u pogonima tog preduzeća urađeni i čelični stubovi u vrijednost od 157.000 DM.

Koordinirao sam rad na izgradnji dalekovoda u saradnji sa Seadom Gazibegovićem tada tehničkim direktorom Elektrodistribucije Gračanica i Ekremom Kamarićem koji je rukovodio radovima na izgradnji trase. Dalekovod je izgrađen u rekordnom vremenu i pušten je u funkciju 28. 2.1993. godine. Međutim, i nakon izgradnje ovog dalekovoda, na području opštine Gračanica i dalje nije bilo dovoljno struje. Zbog ograničenog kapaciteta proizvodnje u Termoelektrani Tuzla, morale su se uvoditi svakodnevne redukcije.

Elektrodistribucija u Tuzli bila je zadužena da vrši raspodjelu raspoloživih količina električne energije po pojedinim područjima Okruga, ali to se radilo proizvoljno i neodgovorno. Nadležni faktori u Tuzli, kroz tu raspodjelu pokazali su krajnju sebičnost prema drugim područjima. Svjedok sam situacija kada naša ratna bolnica, nije imala električne energije dok je u Tuzli gorila javna rasvjeta. Tako je bilo i sa drugim područjima izvan Tuzle. To je jedna od najružnijih epizoda koju sam doživio tokom rata i to kao veliku nepravdu. U povodu nepravdične raspodjele električne energije imali smo niz sastanaka u Tuzli koji nisu davali neki značajniji rezultat.

ZBRINJAVANJE IZBJEGLICA – PRVORAZREDNA OBAVEZA

Civilna zaštita je bila direktno zadužena za doček i zbrinjavanje izbjeglica. Bio je to, koliko human i odgovoran zadatak, toliko težak i komplikovan posao i veliki izazov. Često se dešavalo da nam dođe po par hiljada ljudi

koje smo preuzimala u Svjetliči, na mostu iz pravca Doboja, koji su dolazili bez ičega. Oduzimali su im sve, tjerali ih da bace čak i dječije cuce, bili su pretučeni, gladni, slabo obučeni i bos. Sve te nesretne ljude trebalo je smjestiti, izliječiti, prehraniti, a mogućnosti za nabavke hrane bile su sve teže i teže.

Kroz aktivnosti Civilne zaštite pravili smo evidencije, upisivali matične brojeve, evakuirali ljude. Brojno stanje izbjeglica redovno smo dostavljali UNHCR-u. Radilo se o jako velikom broju izbjeglica (cca 60.000–ne mogu da se sjetim tačnog broja).

Izbjeglice iz Krajine, dok je još bio otvoren koridor, uspjeli smo evakuirati prema Hrvatskoj, dok se jedan broj zadržao na ovom našem području.

U martu 1993. godine najavljen nam je novi veći talas izbjeglica, pa smo formirali poseban štab za njihov prihvata. Prihvatio sam da se nosim sa tim izazovom jer sam smatrao da je to dio populacije koja zaslužuje našu maksimalnu pažnju.

U izbjegličkim kolonama koje su dolazile na našu Opštinu bili su uglavnom stariji ljudi, žene i djeca sa prostora Istočne Bosne – Srebrenica i Konjević Polje. U jednom danu smo dobili 6.000 izbjeglica. Kroz kakve patnje su prošli i u kakvim su uslovima živjeli prije nego što su došli kod nas vidjelo se na njima. Većinom su imali i neke infektivne bolesti, pa smo ih morali liječiti.

U jednom valu smo evidentirali 1.542 djece koja su bila bosa, iako je bio mart mjesec. Izbjeglice koje su bile smještene u školi u Malešićima, njih oko 800, prebacili smo u Gornju Lohinju u kuće koje su Srbi napustili u julu 1992. godine. Razlog zbog kojih smo morali da ih prebacimo bila je njihova sigurnost, zbog blizine Visa koji je oslobođen tek u augustu 1994. godine. Svi smo se jako trudili da olakšamo život izbjeglicama, jer nas je sve jako pogodila patnja kroz koju su prošli. Učinili smo sve što smo mogli da im boravak na našoj Opštini bude što bolji.

RAD ŠKOLA U IMPROVIZIRANIM USLOVIMA

Kako se približavao početak školske godine, u saradnji sa školskim kolektivima, obavili smo pripreme da škole nastave sa radom kako bi se i onoj djeci, koja nisu otišla u izbjeglištvo, a kasnije i djeci koja su dolazila sa izbjeglicama, omogućilo pohađanje nastave. Pošto su u većini školskih objekata bile smještene izbjeglice, ali i iz bezbjednosnih razloga, u jesen 1992. godine, morali smo potražiti neke alternativne lokacije i prostore. Za osnovne škole nastava se izvodila u manjim grupama po privatnim kućama, a za srednje škole po većim i bezbjednijim punktovima kao što je bila Gornja Orahovica i Doborovci.

Veći broj djece sa završenom srednjom školom nije uspio upisati studije jer je tuzlanski univerzitet odlučio da u toj prvoj ratnoj godini ne upisuje studente.

Zato sam tokom susreta u Zagrebu, zamolio dr. Mustafu ef. Cerića da nam pomogne da pošaljemo na studije u Maleziji jedan broj naših mladića i djevojaka koji su u prethodnom školovanju imali izuzetne rezultate. Tako je, uz njegovo posredovanje na studije u Maleziju otišlo pedesetak studenata sa naše Opštine i svi su koliko mi je poznato, osim jednog, uspješno završili školovanje i vratili se u zemlju. Zahvaljujući dr. Ceriću ova praksa je nastavljena i u godinama i poslije rata.

LOGISTIČKI CENTAR GRAČANICE U HRVATSKOJ

Do kraja 1992. godine naše oružane snage su se konsolidovale, ali se počela komplikovati situacija sa Hrvatima što je, uz ostalo, otežavalo i logistiku. Kao što je poznato, nakon presijecanja koridora na Svilaju, 26. juna 1992. godine, morali su se pronalaziti alternativni putevi za Hrvatsku preko Hercegovine.

Kad su počeli sukobi između Armije BiH i HVO na tim putevima su izloženi pljačkanju i otimačini ne samo konvoji za snabdijevanje, već i obični građani. Za prolaz vozila razboj-

nici HVO uzimali su više od 50% robe. Kome je ostajalo 25% robe na vozilu, smatralo se da je dobro prošao. Mislim da se brzo zaboravilo to sramno ponašanje hrvatskih drumskih razbojnika i zlikovaca. Mi to ne smijemo zaboraviti, ali ni oni ne smiju zaboraviti radi sebe.

U kontekstu tih naših odnosa sa Hrvatskom u pogledu logistike, ovdje želim posebno objasniti ciljeve i značaj osnivanja logističkog centra Opštine Gračanica, koji je formalno-pravno funkcionisao kao trgovačko preduzeće, registrovan kao d.o.o u Zagrebu. Ideja o nekom privrednom predstavništvu za našu Opštinu javila se i prije izbijanja neprijateljstava na području Gračanice. Otežano poslovanje u samo predvečerje rata, još više je nametalo potrebu za takvim jednim poslovnim punktom u Hrvatskoj. Trebala je pomoć u naplati potraživanja, sklapanju novih ugovora, rješavanju problema naših radnika u Hrvatskoj koji su ostajali bez posla itd.

Sjećam se da sam o tome prvi ozbiljniji razgovor obavio 8. 5. 1992. godine sa Muamerom Jarovićem, koji je bio raspoređen u štabu Civilne zaštite. Predložio sam mu da ode u Zagreb sa još par ljudi i pokuša formirati preduzeće koje bi funkcionisalo kao naš logistički centar. Procijenio sam da bi on to mogao najbolje obaviti jer je bio pravnik po struci. Osim toga, imao je jako dobru konekciju sa Njemačkom, pa je mogao sam sebi finansirati boravak u Zagrebu dok bude obavljao poslove oko registracije preduzeća.

Jarović je prihvatio inicijativu i izrazio spremnost da krene na taj zadatak. Naravno, to smo formalizovali kroz odgovarajuće odluke Ratnog predsjedništva i Izvršnog odbora. Zahvaljujući svojim ranijim vezama i ličnoj upornosti, Jarović je brzo uspio registrovati preduzeće d.o.o “Gračanica” u Zagrebu. U međuvremenu, po zadatku Izvršnog odbora, pridružili su mu se Nešad Šabić, Mustafa Tinjić i Ibrahim Šerbečić.

Što se tiče Nešada Šabića, upućen je na taj zadatak zato što je bio dobro povezan sa svojim amidžom, Salimom Šabićem (a.r), koji je bio vrlo uticajan u Zagrebu, uz to i potpredsjednik SDA BiH.

U toj ekipi bio je i Mustafa Tinjić, čiji je brat Dževdet (a.r.) imao, jake poslovne veze u Hrvatskoj i koji nam je odmah u startu stavio na raspolaganje skladišni prostor za robe koje smo nabavljali. Ibrahim Šerbečić je kao predsjednik Opštinskog "Merhameta" upućen u Zagreb da sarađuje sa humanitarnim organizacijama.

Kao član Predsjedništva i potpredsjednik Izvršnog odbora bio sam nadležan za nadzor nad tom našom firmom u Zagrebu. Poslije registracije i prvih poslovnih koraka preduzeća, otišao sam u Zagreb da ih obiđem i predam rešenja o sistematizaciji radnih mjesta. Iznenadio sam se kada sam ispred sjedišta preduzeća zatekao preko 100 ljudi, koji su očekivali da će dobiti neki papir kao "pokriće" za svoj boravak u Hrvatskoj. Sve su to bili mlađi ljudi, vojni obveznici.

Kad su me iz preduzeća obavijestili o čemu se radi, saopštio sam toj velikoj skupini vojno sposobnih osoba da im u Zagrebu nije mjesto i da neće ništa dobiti te da se odmah vraćaju u Gračanicu. Ko se ne vrati, biti će proglašen za dezertera. Tako je i bilo.

Početkom jula otvorili smo skladište od 4.000 m² u sjevernoj luci u Splitu, odakle su grupisani konvoji roba za Gračanicu. U tom skladištu su se okupljali naši konvoji i pretovarala roba prije povratka u Gračanicu.

U međuvremenu je proradila i firma "Fering Split", koja je također imala jako značajnu ulogu na planu logistike za Gračanicu. Midhat Čehajić (a.r) i Sejdo Jahić su rukovodili firmom. Pored njih, tu je bio angažovan i Mirsad Čaušević.

Firma d.o.o "Gračanica" bila je ključna karika u logističkoj podršci Opštini Gračanica tokom cijelog rata. Osim toga, pod okriljem firme radilo se i na zbrinjavanju naših izbjeglica, njihovom transferu iz Hrvatske u

druge zemlje, spajanju porodica, pomoći pri vraćanju u domovinu itd.

Kada su se zaoštrili odnosi sa HVO, radi sigurnijeg transporta roba, za tu našu firmu uradili smo nove pečate, na kojima je stajalo "HVO Gračanica". Tim pečatima smo ovjevali sve naše otpremnice, službene i druge papire, što je nekako prolazilo do kraja 1992. godine. U 1993. godini poslovanje je bilo jako otežano, u nekim periodima potpuno onemogućeno. Do oživljavanja i djelimične normalizacije rada došlo je tek poslije zaključenja Vašingtonskog sporazuma, u proljeće 1994. godine.

Interesantno je da se jedan broj naših izbjeglica, počeo vraćati iz Hrvatske upravo u vrijeme kada su već uveliko počeli otvoreni sukobi i neprijateljstva sa HVO. Za to je, svakako bilo više razloga, koje nema potrebe posebno obrazlagati. Moja supruga se vratila 9. januara 1993. godine, kada je ubijen potpredsjednik vlade R BiH Hakija Turajlić. Želio sam da ode u Njemačku jer je bila trudna. Ona je insistirala da se vrati, i kako kaže, nikad nije zažalila što je tako uradila iako dugo vremena, nakon njenog povratka u Gračanicu nismo često imali ni struje, a ni vode. Na taj period povratka naših porodica u sjećanju mi je ostala duhovita izjava Nijaza Halidovića : "Ljudi šta ćemo, žene nam se vraćaju a mi ne pogibosmo".

POZITIVNI PRIMJERI SUŽIVOTA U RATNOJ GRAČANICI

Kao što je rečeno, početkom 1993. godine, eskalirali su sukobi Armije BiH sa HVO, posebno u srednjoj Bosni i u Hercegovini, na pomolu je bila propast Vens-Ovenovog mirovnog plana, zatvoren je jedini preostali koridor za naš izlaz u svijet. Zato mislim da je ta 1993. godina i bila najteža za naš narod. Bili smo praktično u okruženju, mislim da je tada stvarno bio upitan naš opstanak. Krajem aprila do Gračanice su se uspjeli probiti humanitarci iz Padove (Italija), dopremili su i humanitarnu pomoć, veću količinu lijekova

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

OPŠTINA GRAČANICA

-Opštinski štab za prihvrat izbjeglica-

Broj: 62/93

Datum, 23.04.1993.god.

SIGNATURA
INV. BR.

SVIM ŠTABOVIMA ZA PRIHVAT
IZBJEGLICA

U skladu sa ukazanom potrebom a na osnovu Uredbe sa zakonskom snagom o raseljenim licima i izbjeglicama (Službeni list RBiH broj 18 od 7.10.1992.godine) i Odluke Opštinskog štaba za prihvrat raselejenih lica i izbjeglica broj: 17/93 od 5.03.1993 godine, komandant Opštinskog štaba za prihvrat raselejenih lica i izbjeglica Gračanica, izdaje s l j e d e ć u:

N A R E D B U

Zbog otežanog snadbjevanja, prouzrokovanim blokadom puteva, te zbog smanjenja dotoka hrane kako u humanitarne organizacije ("UNHCR I dr.), tako i na područje opštine Gračanica potrebno je:

da od Ponedjeljka 26.04.1993.god. uvedete po dva obroka (kuhanaja) za izbjegla lica u svojim MZ, ito jedan obrok u periodu od 10-12 sati a drugi obrok u periodu od 16-18 sati. Ovu ~~NAREDBU~~ početi izvršavati od Ponedjeljka 26.04.1993.god.

OPŠTINSKOG ŠTABA
ZA PRIHVAT IZBJEGLICA

Faruk Štepegović dipl.ing.arh.

[Handwritten signature]

Jedna naredba iz ratne 1993. godine: svjedočanstvo u kakvoj krizi smo se našli uslijed blokade puteva od strane HVO-a

i sanitetskog materijala. Uspjeli su se provući u nekom starom autobusu sa italijanskim registracijama kojeg će ostaviti kao poklon preduzeću putničkog saobraćaja "Avis" u Gračanici. Za ovu humanitarnu posjetu bio je zaslužan Rasim Gazibegović (a.r) koji se jako trudio da pomogne Gračanici tokom čitavog rata.

Talijanski humanitarci obišli su nekoliko škola na Opštini u kojima su bile smještene izbjeglice. Bili su šokirani svim onim kroz šta su ti ljudi prošli, posebno djeca, neki su čak plakali.

Raspitali su se, između ostalog, da li u Gračanici još ima građana srpske i hrvatske nacionalnosti i interesovali se kako oni žive. Ja sam želio da se oni u to lično uvjere, pa sam u svojoj kancelariji organizovao sastanak na koji sam pozvao nekoliko uglednih građana i jedne i druge nacionalnosti da im oni odgovore na ta pitanja. U jednom trenutku, kada su ih talijanski humanitarci pitali kako je vama ovdje u Gračanici, kako ste tretirani, obratio sam se gostima i rekao im da ću izaći iz kancelarije kako bi naši sugrađani bili što konforniji da odgovore na njihova pitanja. Međutim, svi prisutni, Srbi i Hrvati, su se tome usprotivili i zamolili da ne izlazim.

Rekli su gostima da je njima onako kako je i drugim, da su ravnopravno tretirani, da im niko nije rekao ružnu riječ.

Ni jedno staklo na pravoslavnoj crkvi nije razbijeno dok je granata sa Ozrena nije pogodila. Rekli su gostima pošteno, onako kako jeste.

Kada je u pitanju komunikacija sa građanima drugih nacija, želim reći da je jedna od mojih inicijativa bila da potaknemo i pomognemo formiranje humanitarnih organizacija koje su u drugim mjestima djelovale sa njihovim nacionalnim predznakom. Pozvao sam te ljude i predložio im da u Gračanici formiramo ogranke humanitarnih društava "Dobrotvor" i "Karitas". Za početak rada dali smo im punu podršku.

U Gračanici je formirano Hrvatsko katoličko dobrotvorno društvo, koje će se kasnije razviti u jedno od najboljih humanitarnih društava u gradu. Bili su prvi koji su osudili agresiju Hrvatske i tadašnje Herceg Bosne na Bosnu i Hercegovinu. U radu tog društva posebno su se istakli Tomo Toman i Zvonko Šnobl.

To je ono na šta Gračanica treba da bude ponosna, to je ono na što svi mi trebamo biti ponosni.

O GLAVNIM SARADNICIMA TOKOM RATA

Predsjedništvo BiH je odalo posebno priznanje Opštini Gračanica kao najuspješnijem primjeru organizacije i funkcionisanja Opštine u ratnim uslovima. To priznanje pripada svima onima koji su se stavili na raspolaganje u organizaciji odbrane. Onima koji su bili na najodgovornijim funkcijama treba odati posebno priznanje i ovdje ću pomenuti nekoliko najistaknutijih osoba.

Neposredno pred izbijanje rata, Hazim Vikalo i ja bili smo jako dobri prijatelji. Kako se približavao rat, u našim kontaktima i druženju sve je više dominirala tema Bosne i Hercegovini i njene odbrane. Hazim je jedan od onih ljudi koji ima mudrost i spremnost da sasluša i prihvati prijedlog. On je vrlo inteligentan čovjek, u suštini homopolitikus, bez sumnje tada je bio veoma perspektivan političar.

Vikalo je savladao strah u sebi kada je bilo najbitnije da ga savlada. Iznimno je važno da je u najtežim situacijama prihvatao izazove i ponašao se na jedan konstruktivan i odgovoran način.

Reuf Sokolović (a.r), je bio izuzetno hrabar i sposoban čovjek koji je znao čega se prihvata kada mu je sredinom maja 1992. godine ponuđeno mjesto predsjednika Izvršnog odbora. Za sobom je imao bogato iskustvo privrednika, menadžera. Bio sam njegov saradnik i prijatelj i mogu reći da je bio najbolji izbor za mjesto predsjednika IO.

Osman Puškar, komandant Opštinskog štaba TO, koji se kasnije, transformisao u OG-2 Gračanica, imao je sve kvalitete koje pripadaju jednom komandantu: hrabrost, znanje i umijeće, leaderske sposobnosti. Bio je profesionalac, koji je znao gdje je prirodno mjesto oružanoj sili u društvu i kome je ta sila odgovorna.

Prvi njegov saradnik i po formaciji i po neraskidivom drugarstvu bio je Ibrahim Nurić, načelnik Opštinskog štaba TO, kasnije OG-2 Gračanica, kojeg ovdje s poštovanjem spominjem.

Naravno u komandnom timu OG-2, u brigadama i na svim drugim komandnim pozicijama bilo je još mnogo pojedinaca, koji zaslužuju visoko poštovanje i zahvalnost.

Faruk Huskanović je kao načelnik MUP-a po mom mišljenju vrlo kvalitetno obavljao svoj posao.

Sead Rešidbegović je kao član Ratnog predsjedništva imao izuzetno korisnu i važnu ulogu, moram reći da sam sa Seadom imao odličnu saradnju.

Meliha Hadžihasanović kao sekretar Ratnog predsjedništva i Besira Spahić kao sekretar Izvršnog odbora su svima nama bile jako velika podrška. Kao majke sa maloljetnom djecom imale su pravo da se evakuiraju, ali su ostale da služe svojoj domovini.

Većina osoba na odgovornim funkcijama u različitim institucijama, su vrlo savjesno i odgovorno obavljali svoje zadatke. Zbog velikog broja, nisam u situaciji da navodim njihova imena.

Smatram da imamo razloga da kao narod i kao građani budemo ponosni na to šta smo uradili, kako smo to uradili i kakvi su bili efekti i rezultati svega toga.

SJEĆANJE NA PREDSEDNIKA IZETBEGOVIĆA

Posjetu Predsjednika Izetbegovića Gračanici, 9 novembra 1993. jako dobro pamtim, jer sam imao privilegiju i iskreno zadovoljstvo da mu jednim dijelom te posjete budem i do-

maćin. U njegovoj pratnji bili su: komandant oružanih snaga R BiH general Rasim Delić, ministar unutrašnjih poslova Bakir Alispahić, komandant Prvog korpusa general Mustafa Hajrulahović Talijan, zatim general Fikret Muslimović i Bakir Izetbegović.

Bilo je to vrijeme teških iskušenja za Bosnu i Hercegovinu, sukob sa Hrvatima je još bio u toku. Upravo su tada bili završeni obračuni u Sarajevu sa Cacom i kriminalnim strukturama koje su narušavale ugled Armije i države. Na taj dan 9. novembra, srušen je i Stari most u Mostaru, zato je to još jedan od razloga zašto ga pamtim. Jedno teško i depresivno vrijeme.

Posjeta jedne tako visoke vojno-političke delegacije države, jednom malom gradu usred agresije i rata, je događaj za sjećanje i pamćenje. I sada čuvam te fotografije kao jako dragu uspomenu. Imao sam tada priliku da direktno razgovaram sa predsjednikom Izetbegovićem i da ga informišem o onom dijelu posla koji sam radio u to vrijeme.

Do tada sam, kao i mnogi drugi, mogao samo da preko televizije slušam i gledam šta gospodin Izetbegović govori i kakve su njegove poruke.

Alija Izetbegović je svojim porukama da je ovo država Bošnjaka, Srba i Hrvata, jasno stavio do znanja da je njegova opredjeljenost da ovo bude zemlja tolerancije i suživota i da je to jedini način na koji Bosna i Hercegovina može da opstane.

Vrlo je važno što je stalno slao poruku da se bilo kakvi zločini ne mogu opravdati zločinima. Njegove instrukcije po tom pitanju bile su apsolutno precizne. Svaki zločin mora biti sankcionisan.

Mi smo to ovdje na području Opštine Gračanica od početka prihvatili kao pravilo ponašanja svih.

Za mene je Izetbegović bio veliki humanista i izuzetno mudar čovjek, koji je na sebe, igrom sudbine, prihvatio ogromno breme organizacije države, odbrane, borbe na međunarodnom planu za priznanje države Bosne

S predsjednikom Izetbegovićem (novembar 1993.)

i Hercegovine, obezbjeđivanje međunarodne pomoći da se Bosna i Hercegovina očuva kao država. Mislim da je njegova uloga u tome bila presudna.

JEDAN POGLED NA POSLIJERATNI PRIVREDNI OPORAVAK

U aprilu mjesecu 1994. godine dobili smo tekst Vašingtonskog sporazuma (potpisan 19. 3. 1994. godine. U njemu je navedeno da se uvodi funkcija načelnika Opštine, a da se gasi funkcije predsjednika Opštine i ukida Izvršni odbor kao organ vlasti.

Na osnovu tog saznanja, razgovarao sam s Reufom Sokolovićem i informisao ga da ću podnijeti ostavku, što sam i njemu predložio, kako bi se omogućila provedba Vašingtonskog sporazuma na lokalnom nivou.

Moram reći da od nas niko nije tražio da podnosimo bilo kakve ostavke.

Dogovorili smo se da ćemo podnijeti ostavku i razdužiti se s funkcijom sa 12. 5. 1994. godine. Opštinske funkcije smo napustili ponosni na ono što smo uradili. Sve opštinske institucije su funkcionisale jako dobro, od svih građana kao i zaposlenih u opštinskim institucijama dobili smo jednoglasnu zahvalnost i priznanje za sve ono što smo učinili.

Kao i u drugim gradovima, rat je ovdje devastirao privredu i privredne tokove. Devastirana je infrastruktura, privredni objekti, poginulo je ili trajno onespособljeno mnogo ljudi, neki su zauvijek otišli na druge prostore.

Za sve nas koji smo se po završetku rata zatekli u privredi bio je to početak iznova.

U to vrijeme Gračanica je imala 28 privrednih subjekata iz socijalizma, koji su u međuvremenu dobili status državnih preduzeća. Održao se i jedan respektabilan broj malih, privatnih preduzeća koja su započela prije rata, ali ih je rat ponovo vratio na sami početak. Poslije zaključenja Dejtonskog mirovnog sporazuma, trebalo je sve to iznova pokretati. Prije svega te su firme u toku rata ostale bez novca, potrošeni su resursi, nisu imale kadrove. Počele su se otvarati neke kreditne linije USAID, Svjetska banka i druge. U to vrijeme ljudima je trebalo znanje kako doći do tih kreditnih linija, koje su imale svoja ograničenja, visoke kamate, loše uslove vraćanja i drugo.

Sve smo to, ipak, uspjeli da prevladamo, da pokrenemo privredni život, investicije. Samo pet godina poslije rata bilo nam je dovoljno da našu privredu dignemo na predratni nivo. Naravno, neka preduzeća su brže, a neka sporije prelazila tu putanju, neka su posrtala i u privatizacijskom haosu kasnije nestajala. Za to vrijeme neke privatne firme razvile su se do zavidnog nivoa, otvarane su nove, postepeno se širila industrijska zona. Sve je zavisilo od sposobnosti menadžmenta i vlasnika. Tržište je neumoljivo.

Kao potpredsjednik Upravnog odbora Privredne komore Bosne i Hercegovine zalagao sam se da se napravi projekat privrednog razvoja privatnog sektora i razgovarao o tome sa tadašnjim premijerom i drugim važnim ljudima u vlasti. Suština mog prijedloga bila je u tome da se, pored programa privatizacije koji se realizirao tako kako se realizirao, donese jedan poseban program razvoja privatnog sektora, koji ne bi imao nikakve veze sa privatizacijom. Za taj program bio je zainteresovan veliki broj mojih kolega, privatnih poduzetnika, koji nisu željeli da se uključe u procese privatizacije, već su bili spremni da sa svojim biznisima i privatnim firmama započnu sa ledine. Privrednicima nisu bili potrebni privatizacijski fondovi, već poticaji i olakšice kod obezbjeđenja lokacija,

papirologije, kroz jeftiniju infrastrukturu, poslovne zone itd.

Nažalost, sa podrškom razvoju privatnog sektora znatno zaostajemo u odnosu na druge zemlje, zbog toga imamo puno manji nivo razvoja kao i GDP.

Sve ovo što smo do sada napravili u privredi najviše možemo zahvaliti individualnoj sposobnosti privrednika

Vlast toleriše nezaposlenost na visokom nivou, sa visokim nametima na plate, i to je jedna glupa politika koju treba što prije promijeniti. Ja imam utisak da je konačno sazrila ta situacija, da su stvoreni uslovi da se politika promjeni i da su to uslovi koji će dovesti do puno većeg zapošljavanja, a bez zapošljavanja nema dostojanstvenog života i nema sretnih građana.

Mislim da je neophodna reforma javne uprave, smanjivanje troškova koji su nepotrebni, kako bi ostajalo više novca za poticaj zapošljavanja, kapitalne projekte, za kvalitetno zdravstvo koje će biti dostupno svima, za bolje obrazovanje itd.

NEŠTO KAO ZAVRŠNA PORUKA: "URADI SVE NAJBOLJE ŠTO MOŽEŠ"

Prvo što bih poručio budućim generacijama je da nikad ne zaborave da je BiH naša mati. Ono što imamo pravo da očekujemo od naše države to je prije, svega politička stabilnost, dobra infrastruktura, školstvo, zdravstvo, dobri uslovi za rad.

Zanimanje i posao je pravo ličnog izbora. Neka svako bude to što želi da radi, ali da rezultat toga rada bude na jednom zavidnom nivou kvaliteta, produktivnosti i profesionalnosti. Mislim da će nas to učiniti boljima i da će rezultanta kvaliteta života i blagostanja na prostorima Bosne i Hercegovine biti bolja nego sada.

Nemamo pravo da šutimo i nemamo pravo da ništa ne poduzimamo, imamo pravo da djelujemo da nam svima bude bolje, a svaki čovjek je odgovoran za situaciju u kojoj se

nalazi. Ne možemo uvijek govoriti: "Država mi nije uradila ovo ili ono". Prije toga treba se zapitati šta sam ja uradio da sebe dovedem u stanje da mogu živjeti od svoga rada. Mislim da moramo jasno razdvojiti za koga treba država da se brine, šta sami moramo uraditi za sebe. Ja tu prihvatam načelo da su djeca odgovornost roditelja, ali država ne smije dozvoliti da ti roditelji ne vode brigu o svojoj djeci.

Prosperitet države mogu obezbijediti samo dobro motivirani obrazovani ljudi, koji imaju talenat, znanje i umijeće. Ne moramo biti svi profesori, doktori, neko mora da bude i radnik, ali je bitno da taj radnik bude kvalitetan radnik, da zna i da umije raditi svoj posao, da bude produktivan kao što je produktivan njemački radnik, ali mora da bude i plaćen kao njemački radnik. Sada to, nažalost, nije slučaj.

Mi "proizvodimo" ljude koji puno znaju, ali malo toga umiju i hoće raditi, nemaju

zanatske vještine, učimo ih svašta, ali ih ne učimo ono što od čega će sutra moći živjeti.

Imamo pravo da kao zajednica živimo bolje, nemamo pravo da budemo sretni dok je ovoliko ljudi oko nas nesretno i želi da što prije odavde pobjegne. Svi trebamo da uradimo više i bolje, da oko nas bude što manje siromaštva, a što više posla.

Želio bih da stvorimo uslove da mladi svojom sposobnošću, svojim znanjem i kreativnošću sebi obezbijede kvalitet života u svojoj zemlji, a ne da svoju snagu i energiju troše gradeći tuđu zemlju.

Moj životni moto je : "Uradi sve najbolje što možeš".

I još jedna mala napomena: ovaj tekst sam napisao u aprilu 2022. godine, vjerujem da bi bio mnogo kvalitetniji da još uvijek ne osjećam posljedice teškog zdravstvenog stanja i otežane koncentracije.